

БЕЛАРУСКІЯ ПРЫКАЗКІ І ПРЫМАЎКІ, ЯК ВАЖНЫ СРОДАК МАРАЛЬНАГА ВЫХАВАННЯ Ў НАРОДНАЙ ПЕДАГОГІЦЫ

Болбас В.С., Вырвіч Л.В. (МазДП імя Н.К. Крупскай)

Беларусы здаўна вялікае значэнне надавалі стварэнню сям'і. Стварыць сям'ю – справа няпростая, вельмі адказная. Таму ў народзе яшчэ ў час дашлюбных адносін ставіліся вялікія патрабаванні ў выбары пары: “Любі Якава, ды не ўсякага”, “Як абы-які, лепш ніякі”, “З гультаём ажаніцца – лепей утапіцца”, “Жонку бяры не на год, а на век”, “Не той харош, што тварам прыгож, а той харош, што на справу жож”, “Не бяда, што чорна, абы была праворна”, “Выбірай жонку не вачамі, а вушамі”, “Не глядзі бела, абы рабоча была”, “Шукай жонку не на йгрышчы, а на ржышчы”. “Не шукай красаты, а шукай дабраты”. Перш за ўсе звярталася ўвага не на знешнія вартасці, а ўнутраныя: працавітасць, увішнасць, дабрыню. Немалаважная якасць для дзяўчыны – яе дзявочая годнасць: “Чэсць дзявочае шчасце беражэ”, “Чым дзяўчына стражэй, тым яна прыгажэй і даражэй”. Вельмі важным у выбары пары былі пачуцці, каханне, узаемная згода: “Без пары няма кахання”, “Без сонейка свету не быць, без мілага нельга жыць”, “Не прыгожая прыгожа, а каханая прыгожа”, “Хто палюбіць, той і прыгалубіць”, “Хоць у шалашы, абы мілы да душы”, “Няхай мяне той чапае, хто каханне ў сэрцы мае”. Небеспадстаўна лічыцца, што на каханні і працы трымаецца наша псіхалагічная раўнавага і здароўе.

Для многіх беларускіх сем'яў характэрны добразычлівыя, шчырыя адносіны ў сям'і, бо толькі згода і лад ствараюць тую атмасферу, у якой павінна расці сапраўды выхаванае дзіця. Народная педагогіка сцвярджае: “Сам бог рад, калі ў сям'і лад”, “Згода лепша, як нязгода”, “Там, дзе згода, заўсёды лепшая прырода”, “Згода будзе, нязгода руйнуе”, “Нашто клад, калі ў сям'і лад”, “Лепш драўляная згода, чым залатая сварка”, “Дзе няма згоды, там няма ладу”, “Знаемся ў дому, знаемся і ў людзях”, “Дзе дружна, там і

хлеб”, “Уся сям'я ўмесце, і душа на месце”, “Тут і я, тут і жонка мая, тут і мае дзеці, любя паглядзеці”.

Здаўна для беларускіх сем'яў характэрным было мець шмат дзяцей. У сем'ях выхоўвалася па 5, 6, а то і болей дзяцей. Такая сям'я лічылася нармальнай, паўнацэннай. У народзе казалі: “Многа дзяцей – многа клопату, але і радасці шмат”, “Дзеці маючы, хоць бедна жыву, але весялюся”, “Багат Аўдзей – поўна хата дзяцей”, “Адно дзіця, то так, як жадно, а двое – палова дзіцяці, трое дзяцей – гэта ўжо дзіця цэлае”. Дзеці лічацца галоўнай каштоўнасцю, багаццем у сям'і. І дзе іх многа, там асабліва выхоўваецца ўзаемная згода, дапамога, клопат, выручка.

Але дзеці – гэта яшчэ вялікая адказнасць за іх лёс, за іх выхаванне, за іх будучыню. Выхаванне дзяцей патрабавала цяроўнасці, мудрасці, ведання жыцця. Аб складанасцях і адказнасці выхавання народнае педагогіка сцвярджае: “Хто дзяцей мае, няхай павучае”, “Дзетак не родзяць, а робяць”, “Дзіцяці трэба наравіць”, “Пускаць на свет легка, ды на ногі ставіць цяжка”, “Малыя дзеткі – рукі баляць, вялікія – сэрца баліць”, “Умеў дзіця радзіць, умей і вучыць”.

У народзе заўважана, што выхоўваць дзяцей карысна ў раннім узросце, бо менавіта ў дзяцінстве фарміруецца характар, закладваюцца асновы маральнасці. Прыказкі і прымаўкі сцвярджаюць: “Не навучыў слухаць маленькім, не паслухае, калі барада вырасце”, “Тады дзяцей вучаць, як каля лаўкі ходзяць”, “Да пяці год пястуй, як ячка, з сямі – пасі, як авечку, тады выйдзе на чалавечка”, “Змоладу прыўчаць трэба”, “Гні дзераўца, пакуль гнецца”, “Вучы дзіця, калі яно ўпоперак краваці, а не ўдоўж”.

У сям'яў беларусаў існавала строгая сістэма выхавання. Даўнім звычаем было выхоўваць у дзяцей паважлівыя адносіны да бацькоў. Галоўным у сям'і лічыўся бацька. Менавіта ён нес як матэрыяльную, так і маральную адказнасць за ўсіх яе членаў, быў строгім, а падчас і суровым выхавальнікам дзяцей. Прыказкі і прымаўкі сцвярджаюць важнасць ролі бацькі ў сям'і: “Не навучыў бацька, не навучыць і дзіцька”, “Бацька не біў сына малага, дык ен яго старога”, “Не вучыў бацька – дык навучыць гора”, “Дзеці балуюцца ад матчынага блінца, а разумнеюць ад бацькавага слаўца”, “Не слухай тата – паслухаеш ката”, “Добрага бацька – добрыя дзеці, ліхога – ліхія”, “Што робіць воук – тое ваўчаня”, “Калі бацька рыбак, то і сын у воду паглядае”, “Аднаго бацькі дзеці”, “Які дуб, такі і тын, які бацька, такі і сын”, “Свой бацька пасварыцца і пашкадуе”, “Бацькава сэрца адходлівае”.

Мужчына быў не толькі галоўным выхавальнікам сваіх дзяцей, ен перш за ўсе высока цаніўся жонкай: “За сакалам і жонка сакаліца”, “За добрым кустом трава зелянее; за добрым мужам жонка маладзее”, “Баба без мужа, як калесы без каня”, “Двор без гаспадара плача”.

Любоў і павага да маці – пачуцце святое. Нельга на свеце параўнаць любові маці да сваіх дзяцей, бо ўсялякая іншая любоў будзе непараўнальна слабаю. Нікому ў свеце не дадзена так прадбачыць, прадчуць, як гэта дадзена маці. Паміж маці і яе дзіцем схаваны нейкія таемныя, нябачныя струны, дзякуючы якім кожная болька, няўдача дзіцяці болей аддаецца ў яе сэрца, а

перамога ўспрымаецца як вялікая падзея ўласнага жыцця. Народная мудрасць склала нямала твораў, прысвечаных маці. Прыказкі і прымаўкі выхоўваюць у дзяцей пачуццё асаблівай цеплыні і пяшчотнасці да маці, падкрэсліваючы неабходнасць яе асобы ў жыцці чалавека: “Пры сонейку цепла, пры мамачцы добра”, “У сваёй маткі ўсе дзеці гладкі”, “Другой маткі не знойдзеш”, “Як дзіця плача, у маткі сэрца з жалю скача”, “Кожная матка не вораг свайго дзіця”, “Без маткі не шчаслівыя дзеці”, “Маці сама не з’есць, а дзіця накорміць”, “Без маткі і сонца не грэе”, “Мамаіна крыло і ў мароз цёплае”, “Матчына малітва з дна мора дастане”, “Нет лучшей дружкай, як родная матка”, “Птушка рада вясне, а дзіця маці”, “Матчыны рукі заўсёды мяккія”, “Ніхто столькі жалю не мае, як родная матка”, “Ніхто дзецям так не спагадае, як родная маці”, “Міла тая дарожка, кудую да маці хадзіла”, “Беражы маці, яна не будзе век цяляпаці”, “Маці то і да пекла патрапіць”, “У каго матка, у таго і галоўка гладка”. Варта адзначыць мастацкія прыемы, што вылучаюцца ў прыказках. Прыем паралелізму: пры мамачцы так добра, як пры сонейку, дзіця так радуецца маці, як птушка вясне; гіпербала: матчына малітва можа вярнуць з марскога дна. Маці – і лепшая сяброўка, а тая дарожка да роднага дому, да маці на ўсе жыццё застаецца мілейшай.

Такія прыказкі і прымаўкі адлюстроўваюць бацькоўскі і мацярынскі аўтарытэт, фарміруюць у дзіцяці асобу, выхоўваюць любоў і павагу да самых блізкіх і дарагіх людзей.

Выхаванне ў дзяцей маральнасці немагчыма без выхавання ў іх пашаны, паважлівых і класіфікацыйных адносін да старэйшых, бабуль, дзядуль, асабліва, калі тыя жывуць побач, разам. Вялікі рускі педагог В.А. Сухамлінскі пісаў: “Старасць не можа быць шчасцем. Старасць можа быць толькі спакоем ці бядою. Спакоем яна застаецца тады, калі яе паважаюць. Бядою яе робяць забыццё і адзіноцтва”¹. Этнограф П.В.Шэйн, апісваючы быт беларускага народа ў дарэвалюцыйны час, гаворыць: “Да старэйшых гадалі, як да суседзяў, сяляне нашы, як раней, так і цяпер заўсёды ставіліся і ставяцца з павагаю”². Менавіта ў людзей старэйшага пакалення выпрацаваны багаты жыццёвы вопыт, веданне жыццёвай праўды, народная мудрасць. Слухаць павучанні старэйшых – вучыцца жыццю. Прыказкі і прымаўкі вучаць: “Паважай старэйшых, бо сам стары будзеш”, “Старога блудзі для парадку”, “Падсадзі дзядулю на печ, цябе ўнукі падсадзяць”, “Старых і ў пекле шануюць”, “Ідзе стары варчыць, малады памаўчыць”, “Стары, кажуць, змуста, да без яго ў дварэ пуста”, “Стары гаворыць – гародзіць, да на праўду выходзіць”, “Што кажа стары на глум, бяры, малады, на вум”, “Стары з пуцця не звязець”, “Стары Ерамей усіх разумей”, “Стары воя баразны не псуе”.

Чалавек заўсёды імкнецца да ўдасканалення. Стаць лепшым – стаць прыгажэй духоўна. Народная педагогіка выходзіла лепшыя чалавечыя якасці, садзейнічала маральнаму ўдасканаленню. Найгалоўнейшыя маральныя якасці беларуса: працавітасць, праўдзівасць, дабрыва, пачуццё ўласнай годнасці, сумленнасць, сціпласць. Гэта тое, што спраўды робіць чалавека прыгожым, добрым, ласкавым, чулым. Людзі нараджаюцца для

працы, і ўдасканальваюцца яны ў працы. Беларусы добра разумелі важнасць працы, яе непазбежнасць. Сама прырода, у якой жыў беларус, – непраходныя лясы, густыя зараснікі, недаступныя балоты... – рабіла яго фізічна дужым, цягавітым, вынослівым. Бо каб выжыць у такіх умовах, трэба было працаваць. Пра ролю працы, яе неабходнасці ў народзе гаварылі: “Работа і поіць, і корміць”, “Без працы няма шчасця”, “Хто любіць трудзіцца, таму без працы не сядзіцца”, “Вось на свеце як бывае, хто працуе, той і мае”, “Бог труды любіць”, “Праца нікога не крыўдзіць”, “Хто працуе, таму і шануе”, “Дзела дзелу вучыць”, “Што цяжка здабыта, то будзе доўга жыта”, “Чым цяжэй, тым даражэй”, “Праца і сіла горы звернуць”, “Усе жывое трудзіцца”, “Шчырая праца – мазалевая”, “Работай ад зары за зары – не будзеш жыць за долю, а будзеш жыць за мазалі”, “Гора і труд усе ператруць”, “Без працы нечага й хлеба шукаць”, “Хто працуе, той і мае”, “Людзі без дзялоў не бываюць”, “Праца і рукі – моцныя зарукі”.

Па сваёй прыродзе ўсе людзі валодаюць амаль аднолькавымі працоўнымі якасцямі. Але ў жыцці адны робяць лепш, другія горш. Працоўныя якасці выхоўваюцца ў сямейным калектыве. Асабліва важна сфарміраваць шчырыя адносіны да працы ў дзяцінстве, як кажуць у народзе, “змоладу”: “Хто змоладу працуе, той на старасць пануе”, “Што чалавек змоладу запрацуе, то на старасць пануе”, “Што чалавек змоладу запрацуе, то на старасць як знойдзе”. Любая работа прынясе карысць, калі выконваецца яна з ахвотаю, з радасцю, задалаваннем. У народзе кажуць: “Працуй і смак чуй”, “Прымусовая работа самая цяжкая”, “Добра рабі, добра і будзе”, “Была б ахвота, дык будзе і работа”, “Працуеш і смаку не чуюш”, “Рукі да работы, ногі да ахвоты, галава да ўсяго”. Беларус адказна ставіўся да працы. Любая работа павінна выконвацца якасна, акуратна, своечасова: “Хоць памалу, абы добра”, “Луччу мала, ды харашо”, “Добра рабі, добра і будзе”, “Бобра не бобра, абы зрабіў добра”, “Добра зрабіць – не ў далоні пляскаць”, “Рабі так, каб сабак не дражніць і людзей не смяшыць”, “Як робіш, так маеш”, “Кожная работа сваю пару мае”, “Назаўтра не адкладвай”, “Адклад не йдзе ў лад”, “Адкладвай бяздзелле, ды не адкладвай работы”, “Сягоння зрабі – заўтра як знайдзеш”, “Сон назаўтра адлажы, а работу сягоння зрабі”, “Адзін дзень варты трох для таго, хто робіць усе ў пару”, “Адзін дзень гайда – а год бяда”, “Хто зявае, той ваду сярбае”. Народ з павагаю ставіцца да тых, хто любіць працу, шануе яе. Бо па тым, як зроблена справа, народ судзіць пра чалавека, відавочныя яго іншыя маральныя якасці, бачацца адносіны да жыцця. Толькі працавітыя, дбайныя, руплівыя карысталіся асаблівым аўтарытэтам. У народзе казалі: “Добра працуеш – павагу маеш”, “Дзе справа, там і слава”, “Хто не ляніцца, той справай сваёй ганарыцца”, “Добрае дзела само сябе хваліць”, “Добрая слава далека чуваць”.

Беларус любіць смачна паесці. Здаўна адчувалася ў яго павага да ўсяго таго, што знаходзілася на стале, як да здабытку цяжкай працы. У народзе заўважана цікавая акалічнасць: адносіны да працы вызначаліся і па тым, як

чалавек есць, як паводзіць сябе за сталом. Прыказкі і прымаўкі сцвяржаюць: “Як хто есць, так і робіць”, “Па ядзе работніка пазнаюць”, “Хто мала есць, той кепска робіць”, “Якая скібка, такая і сілка”, “Хто не есць, той і не робіць”, “Якая яда, такая хада”, “Хто борзда есць, той борзда робіць”.

Народная педагогіка выхоўвала пачуццё працавітасці не толькі шляхам усхвалення гэтай якасці, паказваючы вартасць, неабходнасць працы ў жыцці народа. Вялікае выхаваўчае значэнне ў асуджэнні тых, хто не хоча працаваць, не імкнецца да працы. Лянота, гультайства, марнатраўства, няўмелства – непрыёмальныя якасці для беларуса-працаўніка. Прыказкі і прымаўкі сцвяржаюць: “Працаваць не любім – чалавекам не будзем”, “Лень жуе чалавека, як іржа жалеза”, “Гультай горш камкі”, “Трудна таму жыць, хто ад работы бяжыць”, “Пачнем лянціца – будзем з торбай валачыцца”, “Хто не працуе – той і не мацуе”, “Гультайства губіць чалавека”, “Гультай ды лянота – два браты”, “Гультаю заўсёды свята”, “Лодыру і ў летні дзень холадна”, “На яду мастак, а на работу сяк-так”, “Пайшла рында жыта жаць, забылася сярпа ўзяць”, “Хто работу робіць, а хто варон ловіць”, “Не спяшайся языком, а спяшайся дзелам”, “Славамі туды-сюды, а на справе – нікуды”, “Слоў мяшок, а спраў на вяршок”, “Гультай і сядзеццё стамляецца”, “Вучы гультая не молатам, а голадам”, “У няўмекі рукі калекі”, “Чым сяк-так, то лепш ніяк”, “Абы з рук збыць”, “Адкладвай бяздзелле, ды не адкладвай работы”.

Ад самага нараджэння і да смерці чалавек жыве ў свеце, дзе пануе дабро і зло. Ідэі дабра ўваходзяць у сэрца з таго самага моманту, калі чалавек пачынае ўсведамляць. Пяшчотная ўсмішка і ласкавае слова маці, суровы позірк і строгі наказ бацькі, атмасфера дабрыні і заклапочанасці, якая акружае дзіця ў дзяцінстве – усё гэта фарміруе лепшыя маральныя якасці ў характары. Выхаванне дабрыні спрыяе выхаванню чуласці да чужой бяды, сардэчнай тонкасці, пяшчотнасці. Толькі ў здольнасці быць добрым, чулым, велікадушным праяўляецца сапраўднае духоўнае сіла. Гэтыя якасці з’яўляюцца вартасцю беларускай душы. Іх выхоўваюць і беларускія прыказкі і прымаўкі: “Сам добры – людзі добрыя”, “Шчыраму і бог дапамагае”, “Шчыраму сэрцу і чужая болька баліць”, “Да харошага ўсё прыстае”, “Харошы чалавек адразу відаць”, “Добраму ўсюды добра”, “У добрага чалавека заўсёды многа добрых людзей”, “Добры чалавек і жывёлу шкадуе”, “Добры нікога кепска асуджаць не будзе”, “Жыглівага чалавека ў няшчасці пазнаеш”, “Благі абразіць, а добры разважыць ды яшчэ і парадзіць”, “Зробіш ліхое, і душа не на месцы”, “Свайго сэрца ўкалупнуў бы добраму чалавеку, каб мог”, “Добрыя вочы дыму не баяцца”, “Сэрца не камень”, “Нічога, што рукі чорныя, абы душа была чыстая”. Народная мудрасць выхоўвае спагадлівым, чулым адносінам аднаго да другога, уменню адчуваць побач з сабою чалавека, разумець яго душу: “Спагадай свет трымаецца”, “Хлеб еш і другому дай, сам пад’еў і другому спагадай”, “Спагадай людзям, то і табе наспагадаюць”.

Але ў жыцці сустракаюцца выпадкі раўнадушных адносін да чужога гора, да слабых, безабаронных. Душэўная чэрствасць нараджае жорсткасць. А жорсткасць – гэта душэўная слепата і слабасць. Прыказкі і прымаўкі асуджаюць эгаізм, індывідуалізм, раўнадушша: “Дай, божа, мне, а нікому не”, “Абы сабе добра, а там, хоць трава не расці”, “Мая хата з краю”, “Наша дзела чужое”, “Гэта мне ані баліць, ані сярбіць”, “Што тваё, той маё, а што майго, то табе не да таго”, “Ён любіць сам сабе, і то адзін раз у год”, “Ні к богу, ні к людзям”, “Не мае бога ў сэрцы”, “У ліхога бортніка горкі мёд”, “Не варт таго, каб святая зямля насіла”, “Няхай не будзе ні мне, ні табе”.

У беларускіх прыказках і прымаўках знайшлі адлюстраванне божыя заповедзі, на якіх трымаецца чалавечае сумленне: “Любі другога, як сябе самага”, “Не чыні таго другім, што сабе не любя”, “Не крадзь і не плач”, “Шануй бацьку з маткай: другіх не знойдзеш”, “Жыві з аднёю, дай чэсна”, “Хто сумленне мае, той чужога не чапае”, “Сяброўствам трэба даражыць: сапраўднага сябра за грошы не купіш”.

Здаўна выхоўвалася ў беларусаў пачуццё калектывізму. І ў мінулым, і зараз у выпадку неабходнасці беларусы ішлі на дапамогу адзін аднаму, вяскоўцам, суседзям, сваякам, адгукаліся на чужую бяду. З даўніх часоў у нас захаваліся такія словы як грамада, талака, сябрына. Гэтая народная з’ява захавалася ў фальклоры. Прыказкі і прымаўкі сцвяржаюць: “Грамада – вялікі чалавек”, “Моцны статак чарадою, а людзі грамадою”, “Людзі без людзей быць не могуць”, “Ідзе грамада, і я туда”, “Ідзі з людзьмі, то не згубішся”, “Там добра рада, дзе шчыра парада”, “Што ў людзях вядзецца, то і ў нас не мінецца”, “Абы бог ды добрыя людзі, то ўсё добра будзе”, “З галавой не жыць, а з добрымі людзьмі”, “Праз людзі выходзяць на людзі”, “Рада з людзьмі ніколі не шкодзіць”, “Людзі людзям патрэбныя”.

Для беларускай душы характэрна мяккасць, далікатнасць, паэтычнасць, глыбокадумнасць. З дзяцінства ў характары беларуса выхоўваліся дабрадушнасць, лагоднасць, мяккасардэчнасць, дабразчылівасць, ветлівасць, павага, няпомслівасць, вясёлы нораў. Вартасцю беларускай душы была гасціннасць, пашана да добрых людзей. Прыказкі і прымаўкі адзначаюць: “Госць у дом – бог у дом”, “Хоць я не багат, а за гасцей рад”, “Хата гасцямі багатая”, “Хлеб – солі не жалеі: добраму для дабросці, а злomu – для злосці”, “Госці пазваны – і пасцелі пасланы”, “Пашлі, бог, гасцей, і хазяін будзе свяцей”, “Прысядзь, госцем будзеш”, “Паздароў, божа, гасцей, штоб ездзілі часцей”, “Пакуль пірагі не спякліся, гасцей зваць не суліся”.

Народная педагогіка выхоўвала павагу да тых, хто жыве побач, у добрым суседстве. Нездарма ж у народзе кажуць: “Не мяняй бліжняга суседа на дальняга роднага брата: к брату роднаму не пабягіш, када табе што нужна, а к бліжняму суседу”. Пагэтану прыказкі і прымаўкі выхоўваюць добрасуседства: “У суседстве жыць – адзін другому служыць”, “Добры сусед як сытны абед”, “Блізкі сусед лепш дальняй радні”, “І дружба, і забава – суседская справа”. Пагэтану добрым суседам трэба даражыць: “Не купі

двара, а купи суседа”, “Бліжняга суседа пасадзі ўпярод усіх”, “І ў радасці, і ў бядзе добрыя суседзі побач”.

Вялікая каштоўнасць нашага свету – веды. Беларус заўсёды імкнуўся да ведаў. Менавіта веды дапамагаюць палепшыць жыццё, яны павышаюць маральнасць, робяць чалавека больш дасканалым. Веды даюць народу моц і пераможнасць, яны з’яўляюцца вечным яго спадарожнікам на ўсё жыццё. Аб ролі ведаў у народзе казалі: “На навуцы свет стаіць”, “Вучэнне – свет, а невучэнне – цемра”, “Вучэнню і дабру не будзе канца”, “Чалавеку з вучонасцю ўсюды дарога”, “Навука – добрая штука”, “Вучыцца заўсёды прыгадзіцца”, “Не кручаны – не рамень, не ўчаны – не чалавек”, “Дрэнные тыя рукі, што не ведаюць ніякой навукі”, “Чалавек невучоны, як тапор нетачоны”, “Хто без навукі, той як безрукі”. Вялікая роля ў набыцці ведаў належыць кнізе. Кніга – гэта скарбніца ведаў, выдатных думак, добрых ларад. Народная мудрасць вучыць: “Хто многа чытае, той многа знае”, “Дзе розумам не дайду, дык у кніжцы знайду”, “Кніга – маленькае акенца, ды праз яго ўвесь свет відзён”. Дасягненне ведаў – самы моцны стымул, які прымушае вучыцца, быць адукаваным, культурным, духоўна багатым чалавекам. Асабліва вялікае значэнне ведаў, набытых у юнацкія гады. Тое, чым чалавек авалодаў змаладу, у далейшым жыцці ў поўнай меры не набыць. У народзе заўважаюць: “Чаму змаладу навучышся, на старасць як знойдзеш”, “Маладому навучыцца, старому не забыцца”.

Кожны чалавек, які належыць да старэйшага пакалення, з’яўляецца настаўнікам. Народная мудрасць выходзіць любоў і павагу да тых, хто навучае. Настаўнік стварае чалавека. Ён аддае свае веды, талент, энергію, дзеля таго, каб выхаваць лепшыя чалавечыя якасці. Прыказкі навучаюць: “Шануй настаўніка лепей, як крамніка”, “Да настаўніка павагу май”, “Вучыся – не ляніся, а настаўніку пакланіся”.

Ва ўсе часы гістарычнага жыцця ў беларусаў выходзіла такая адметная рыса, як шчырая любоў да зямлі, да роднага кутка. Беларусы моцна жываюцца з тым месцам, дзе нарадзіліся. Гэта трапіна адзначана ў класіка беларускай літаратуры Я.Коласа. Паэма “Новая зямля” пачынаецца радкамі: “Мой родны кут!... Як ты мне мілы... Забыць цябе не маю сілы!”, “О, край родны, край прыгожы! Мілы кут маіх дзядоў! Што мілей у свеце божым гэтых светлых берагоў?!” (“Сымон-музыка”). Вернасці народнай зямлі, бацькоўскай адданасці выходзіваюць творы вуснай народнай творчасці. Прыказкі і прымаўкі сцвярджаюць: “У родным краю, як у раю”, “Няма смачнейшай вадзіцы, як з роднай крыніцы”, “Родная зямля – маці, чужая старонка – мачаха”, “Усякая сасна ў сваім бару глуміць”, “У родным лесе і куст родны”, “З роднага краю і варона міла”, “У чужой старонцы не так свеціць і сонца”.

Беларусу цяжка развітацца з роднымі мясцінамі нават часова. “На працягу многіх стагоддзяў беларусы не ведалі масавых перасяленняў, міграцый і толькі пры самых неспрыяльных умовах, пры крайняй

неабходнасці маглі пакінуць сваю Радзіму. Беларусы вызначаліся досыць моцнай прыхільнасцю да аднаго месца жыхарства і былі праціўнікамі частага перамяшчэння і перасялення³. Любоў да радзімы праяўляецца ў прывязаннасці да сваёй невялічкай радзімы, кавалка зямлі, да свайго сля, хаты, родных і блізкіх людзей. Асабліва відавочна гэта ў апошнія гады ў сувязі з экалагічнай катастрофай – Чарнобыльскай аварыяй. Людзі вяртаюцца ў родныя мясціны, нягледзячы на небяспечнасць жыцця там. Прывязанасці да роднай зямлі выходзіваюць беларускія прыказкі і прымаўкі: “Свет прайшла і назад вярнулася”, “Што не хата, то свой комін”, “Той добры край, дзе хлеба акрай”, “Мілей свая хатка, як чужая вёска”, “Калі не быў пуп, закапаны тут, то жыў бы ў другім месцы”, “Нідзе так, як ўдому”, “Нідзе не шукай лепшай спраткі ад свае хаткі”, “Прышоў паміраць на сваю лаўку, бо дома смялей”, “Ідзі ў родны край, бо там і пад елкаю рай”, “Дзе маці радзіла, там і радзіма”, “Там мне добра, дзе я прывык”, “Баліць мая галава, што чужая старана”, “На чужой старане і на печы холадна”.

Пачуццё любові да радзімы нарадзіла такія патрыятычныя пачуцці, як стойкасць, смеласць, адвагу, дзякуючы якім беларус заўсёды мужна абараняў сваю зямлю ад розных чужынцаў, якія імкнуліся заняволіць народ. Ніколі не стаў ён на калені перад заваёўнікамі. У беларускім нацыянальным характары закладзена быць пераможным. Патрыятызм беларуса адлюстраваны і ў вуснай народнай творчасці. Народная мудрасць вучыць: “Смела ідзі ў бой – Радзіма стаіць за табой”, “Смелага страх не возьме і вораг не паб’е”, “Адвага гарады бярэ”, “Бой прыгожы мужнасцю, а прыцель дружнасцю”, “Радзіме даў прысягу – за Радзіму касцёмі лягу”, “Не квался, пане, на нашу зямлю, бо сваёй не ўбачыш”, “Няма на свеце сілы, каб наш народ скарыла”, “Мы нікога не баімся – сваёй сілай ганарымся”, “Хто за Радзіму гарой, той сапраўды герой”, “Хочаш шчасця для рабочых і сялян, ідзі ў атрады партызан”, “Фашыст бойкі, а партызан стойкі”.

Патрыятызм, шчырая любоў да сваёй айчыны не могуць нарадзіць варожасці да краін-суседзяў. Мяккі, дабразычлівы беларускі народ не здатны на тое, каб прынесці бяду ў чужы дом. Беларусы, напэўна, як ніякі іншы народ здаўна захавалі ў сваёй душы нешта сваё, вартае, самабытнае, непаўторнае, павагу да роднай зямлі, яе культуры, звычайў, традыцый. І перш за ўсё гэтае самабытнае выходзіла народная педагогіка. Пагэтак вельмі важна, выходзіваючы маральна-этнічныя каштоўнасці, выкарыстоўваць у выхаваўчым працэсе ідэі вусна-паэтычных твораў, ідэі народнай педагогікі.

Літаратура

1. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. – Мн.: “Народная асвета”, 1978.
2. Шейн П.В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. СПб., 1893. – Т. 2.